

A nyitrai pedagógusjelöltek rátermettségi feltételei

SZEBERÉNYINÉ Z. JUDIT

A pedagógus személyisége meghatározó tényezője az oktató-nevelőmunka eredményességének. Funkciói, a nevelési folyamatban betöltött szerepe jelentősen módosultak ugyan az egyes történelmi időszakokban, de minden kor megkülönböztetett figyelemmel fordult tevékenysége felé. A múlt nagy gondolkodói egyenesen ideális képet rajzoltak a pedagógusról. Komensky például mindekelőtt az erkölcsösséget és a „tanítói mesterség” tudását kérte számon, Pestalozzi a gyermekszeretetet hangsúlyozta, Diesterweg a rendszeres pedagógiai művelődést, századunk pedagógiai mozgalmai a pedagógus és a gyermek kapcsolatának fontosságát helyezték az előtérbe (mintegy visszahatásként az előző korokban uralkodó felfogásra, miszerint a pedagógiai folyamat fő tényezői a tananyag és a módszer), hiszen a nevelés legfőbb célja nem bizonyos tudás közlése, hanem a gyermek személyiségének pozitív irányú formálása.

A gyermek szemében minden pedagógus a lehetséges emberi magatartásformák, egyéniségek sajátos, számba jöhető mintája. Példaképpül szolgál, vonz, vagy közönyössé tesz, esetleg taszít, de sohasem marad hatás nélkül. Igaz, nem egyforma eredményességgel, de minden pedagógus hat neveltjeire. Közismert, hogy a gyermeket rengeteg hatás éri, otthon, az utcán, az iskolában, a sportpályákon, a telekommunikáció révén stb. Ahhoz, hogy a pedagógus ráhatása ne csupán egy legyen a sok és különböző értékű hatás közül, hanem modelláló, személyiségformáló szerepét is betöltse, egyéniségének varázsa is szükséges. Ezért olyan döntően fontos, hogy a „katedrán” egyéniségek álljanak.

Ez persze a gyakorlatban korántsem tipikus, aminek egyik fő oka valószínűleg abban keresendő, hogy a pedagógusok bérszínvonala az elmúlt évtizedekben mindig elmaradt a többi értelmiségiétől. A másik, tán markánsabb oka annak, hogy nem mindig ideális tanerők állnak a katedrán, a közéleti problémákban keresendő. Ez egyrészt a pedagógusokkal szemben támasztott (aktuálpolitikai) követelmények és megvalósítás hiányzó feltételeinek ellentmondásaival, másrészt munkahelyi légkörrel magyarázható. A lelkiismeretes pedagógus eleget akart tenni az elvárásoknak, de az elmúlt időszak gyakran teljesíthetetlen oktatáspolitikai határozatai állandó feszültségben tartották a tanítókat, s ez előbb-utóbb kimerüléshez, elfásultsághoz vezetett. Közismert az egy-síkú ideologizálás, a kényszerített, uniformizált világnézet káros volta. Egyes adatok szerint a tanítók körében volt a legtöbb idegösszeroppanás.

Mindezek az általánosnak mondható okok és körülményeken kívül, amelyek lényegében a „szocialista tömb” valamennyi országában azonosak vagy legalábbis hasonlóak voltak, a nemzetiségi iskola pedagógusai még külön gondokkal, problémákkal is küszködtek (s ezt sajnos, nem is mondhatjuk egyértelműen múlt időben). Csak példaként említjük: a kisebb iskolákban szinte lehetetlen megoldani minden tantárgy szaktanár általi oktatását, márpedig a szakképzetlen pedagógus olyan belső feszültségekkel kínlódik, amely eleve kedvezőtlenül befolyásolja a tanulók személyiségformálására irányuló törekvését. Nem lehet említés nélkül hagyni, hogy az uralkodó párt szelleméhez való igazodás is lényegesen jobban érintette a magyar pedagógusokat nálunk (sok tanügyi dol-

gozó úgy vélte, csak „túlbizonyítással” maradhatunk fenn, s ezért belső meggyőződés nélkül agitált pl. a hitoktatás ellen, vagy azért a különben összállaminak mondott érdekért, hogy a pályaválasztó tanulókat bányásznak vagy katonaiskolába terelgesse).

Persze, a nemzetiségi sorban élő pedagógusra is érvényesek a pályalélektanban, a neveléstudományban leggyakrabban emlegetett elvárások: érezzen eredendő hajlamot, vonzódást a pálya iránt; az érzelmi elkötelezettség mellett legyen hivatástudata, ne csak szeresse a gyermeket, de felelősségteljesen viszonyuljon a mindennapi nevelőmunkához akkor is, ha a gyerekek hálátlanul viselkednek; alapos szakismerettel rendelkezzen, elsősorban az általa tanított tantárgyak terén; széles körű általános műveltsége segítse a rábízottak sokoldalú érdeklődésének a felkeltését; empátia, tapintat, kommunikációképesség, tolerancia, konfliktusfeloldó készség stb.

Ezek a tulajdonságok különböző mértékben találhatók meg a pedagógusokban. Az az ideális, ha olyan adottságok, hajlamok jellemzik már eleve az erre a pályára készült, amelyek biztos alapot adnak a pedagógusnak, hogy feladatait maradéktalanul teljesítse.

Felmerül a kérdés, vajon a szlovákiai magyar tannyelvű iskolák leendő tanítói, tanárai rendelkeznek-e olyan adottságokkal, képességcsírákkal, készségekkel, amelyek mintegy kedvező előfeltételt jelentenek ahhoz, hogy személyiségük valóban a kívánt irányban fejlődhet? A következőkben ezt a problémát járjuk körül az utolsó két évben végzett kutatások néhány eredményének a bemutatásával.

Tekintettel arra, hogy Szlovákiában csak a nyitrai pedagógiai főiskolán folyik pedagógusképzés magyar nyelven (is), feltételezhető, hogy ez a körülmény döntő motívumot jelent a pedagógiai pálya kiválasztásában. Ha ez a motívum nem párosul alapvető pedagógiai képességekkel, bizony kérdéses, hogy a leendő pedagógusok valóban egyéniségek lesznek-e a katedrán.

Ismeretes, hogy az elmúlt rendszerben az egyetemi, főiskolai felvételi vizsgákon a választott tantárgy írásbeli része volt döntő jelentőségű. A nyelvszakokra, zenére, az alsó tagozat tanítói szakra jelentkezők kivételével előfordulhatott, hogy a jelölt csak a marxista-leninista tanszék dolgozói által folytatott (általános politikai, ideológiai, esetleg történelmi tájékozottság megállapítására irányuló) beszélgetéskor szólalt meg, s így az írásbeliztető szaktanárok észre sem vehették, hogy a jelentkező például beszédhibás. Nyitran a Neveléstudományi Tanszék dolgozói hiába próbálkoztak a minimális pályaalakmassági vizsgák bevezetésével, minden igyekezetük meddő maradt. Csak az utolsó években (a fordulat után) sikerült e szempontokat is némileg érvényesíteni. A felvételi vizsga rendszere ugyan lényegében megmaradt, természetesen a marxista eszméknek megfelelő ismeretek tudakolása nélkül, nem kell már pártjóváahagyás minden egyes jelentkezéshez, melynek hiánya hány tehetséges jelölt előtt zárta be a tanulás kapuit! Ehelyett van a jelölt általános műveltségét, kommunikáló készségét feltáró beszélgetés, illetve pedagógiai teszt.

Felmérésünk célja az volt, hogy megvizsgáljuk, hogy megvan-e, s ha igen, milyen fokban az eredményes oktató-nevelőmunka végzéséhez szükséges néhány diszpozíció. Elsősorban azt tudakoltuk:

- Rendelkeznek-e a jelöltek egyáltalán beleérző készséggel (empátia), mennyire érzékenyek mások (a gyermekek) problémái iránt;
- Milyen a konfliktusfeloldó készségük (a nevelés elképzelhetetlen konfliktushelyzetek nélkül);
- Van-e szervezőkészségük, elképzelésük a szociális helyzetek, kapcsolatok befolyásolására?

A vizsgálat módszerei a következők voltak: elsőként kérdőívvel fordultunk mind az alsó tagozatra, mind az 5-12. osztályok szaktantárgyaira jelentkezőkhöz, amelyben a pályaválasztási motívumaikat, indítékaikat, szervezőkészségüket, tapasztalataikat, az iskolai munkával kapcsolatos elképzeléseiket, problémaérzékenységüket stb. tudakoltuk.

Ugyancsak kérdőívvel fordultunk a jelentkezők osztályfőnökeihez is, feltételezve, hogy ők ismerik legjobban diákjaikat, azok pályairányultságának indítékait, mélységét, indokoltságát.

A továbbiakban a felvételi vizsgán 6 különféle pedagógiai helyzetet tartalmazó pedagógiai tesztet kaptak kézhez a felvételizők. Ezzel az volt a célunk, hogy konkrét helyzet

megítélése alapján tájékozódhassunk a jelentkezők pedagógiai és lélektani érzékéről, erkölcsi érzékenységről, igazságérzetéről, s arról, mennyire tudják és akarják megérteni a gyermeki tettek, cselekvések indítékait.

A harmadik alkalmazott módszer a beszélgetés volt – a felvételi vizsgán és a továbbiakban, a főiskolai tanulás idején lehetőség volt a kérdőívben és a pedagógiai tesztekben kapott válaszok bizonyos konfrontációjára.

Lássuk az eredményeket!

Olyan fiatalok adatait közöljük, akik az 1991-92-es évben felvételt nyertek, tehát minden bizonnyal szakmai téren elfogadható alapismeretekkel rendelkeznek – ez a pedagógiai munka egyik elengedhetetlen alapfeltétele. A válaszadók megoszlása a választott szak szerint:

alsó tagozatra jelentkezők	4 fiú	16 lány	= 20
humán szakokra jelentkezők	6 fiú	24 lány	= 30
természettudományokra jelentkezők	22 fiú	28 lány	= 50
Összesen	32 fiú	68 lány	= 100

1. táblázat

A következő összesítések a pedagógiai teszt megoldásával kapcsolatos eredményeket mutatják. A tesztben közölt szituációk helyes megoldásával maximálisan 30 pontot érhettek el (5 pont járt minden helyes megoldásért). A megkérdezettek közül senki sem ért el 26-nál több pontot, de valamennyien szereztek legalább 15-öt. A pontszámok összesítésével kategorizáltuk az eredményeket, mégpedig úgy, hogy a 18 pontnál kevesebbet szerzőket „gyengébbek”-ként, a 19-22 pontot szerzőket „közepes”-ként, a 23-26 pontot szerzőket pedig a „legjobbak”-ként értékeltük. Lássuk az eredményeket a választott szakok szerint a fiúk és lányok megoszlásában, százalékban is kifejezve!

Az elért pontok száma	Fiúk	Lányok	Összesen
15-18	3 (75%)	12 (75%)	15 (75%)
19-22	1 (25%)	4 (25%)	5 (25%)
23-26	–	–	–

2. táblázat
Az alsótagozatos tanítójelöltek eredményei

Az elért pontok száma	Fiúk	Lányok	Összesen
15-18	–	–	–
19-22	2 (33,33%)	14 (58,33%)	16 (53,33%)
23-26	4 (66,66%)	10 (41,46%)	14 (46,66%)

3. táblázat
A humán szakos hallgatók eredményei

Az elért pontok száma	Fiúk	Lányok	Összesen
15-18	2 (9,09%)	2 (7,14%)	4 (8,0%)
19-22	12 (54,45%)	10 (35,71%)	22 (44,0%)
23-26	8 (36,36%)	16 (57,14%)	24 (48,0%)

4. táblázat
A természettudományi szakos hallgatók eredményei

A 100 hallgató eredményét összegezve megállapíthatjuk, hogy a pedagógiai teszt helyes megoldásában leginkább a természettudományi szakosok jeleskedtek, majdnem a

fele hallgató (48%) a legmagasabb pontszámot érte el az egyes pedagógiai helyzetek megoldása terén. A magyar és egyéb nyelvszakosok 46,6%-a szintén ebben a kategóriában végzett, tehát majdnem azonos az eredményük a természettudományokat választókkal, ám az alsótagozatos jelöltek közül senki (!) sem ért el maximális pontszámot, sőt közepes eredményt is csak egy fiú és 4 lány ért el (25%) a természettudomány szakosok 44, illetve a nyelvszakosok 53%-os részesedésével szemben, viszont 75%-uk csupán gyenge minősítést ért el (a természettudomány-szakosok 8%-os részesedése mellett, a nyelvszakosok közül egy sem került ebbe a kategóriába).

A humán szakosok eredményei egyenletesebbnek tűnnek. Ha azt nézzük meg, hogy a lehetséges összes pontszám hány százalékát érték el, a humán szakosok valamivel meg is előzik a természettudományiakat, az előbbiek 670 pontja 77,44%-os eredményt jelent, az utóbbiak a maguk 1124 pontjával 74,93%-os teljesítményt nyújtottak. Az alsótagozatosak viszont a 346 szerzett pontszámmal csak a lehetséges eredmény 57,66%-át érték el.

Miért aggasztó ez az eredmény? Köztudott, hogy a pedagógiai pályára jelentkezők nem mindig a legjobb tanulmányi eredményt elérő gimnazisták köréből kerülnek ki. S bár az alsó tagozatra jelentkezők tanulmányi átlaga az utóbbi években emelkedő tendenciát mutat, még mindig alacsonyabb, mint az 5-12. osztályok leendő tanáraié. Vizsgálati eredményeink azért nyugtalanítóak, mert a gyengébb intellektuális kapacitás mellett a pedagógiai képességcsírák is fejletlenebbnek tűnnek.

Az „alsótagozatosok” védelmében azonban le kell szögeznünk, hogy a felvételi vizsga számukra többrétű megterhelést jelentett, mint a szakosoknak, mert míg ezek a felvételi napján csak a két választott tárgyból írásbeliztek, illetve szóbeliztek délután, az alsótagozatra jelentkezők a magyar, a szlovák, a matematika írásbeli dolgozat megírása után még aznap délután zenéből, képzőművészetből és testnevelésből is felvételiztek, tehát a teszt kitöltésekor lényegesen fáradtabbak voltak!

Jóllehet itt csupán azoknak az eredményeiről adtunk számot, akiket felvettek a főiskolára, megjegyezzük, hogy azok között, akik azért nem kerültek be a főiskolára, mert a 6 felvételi tárgy kettő valamelyikéből nem érték el a minimális eredményeket, nem kevés akadt, aki a pedagógiai teszt megoldásában átlagon felül teljesített. Eredményeiket azért nem elemezzük, mert képességcsíráik fejlődését nem tudjuk folyamatosan követni, mint ezt tesszük a felvett hallgatók esetében.

Az a feltételezés, hogy a diákok jelentős része csak azért jelentkezik a nyitrai pedagógiai főiskolára, mert csak itt van anyanyelven is képzés, nem nyert döntő mértékű megerősítést, ugyanis a jelölteknek alig egyötöde utalt erre. E téren nem volt jelentős eltérés sem a nemek, sem a tanulmányi irányok viszonylatában, a matematikusok közül valamivel többen sorolták fel, miért fontos számukra az anyanyelven való képzés. Egy azonban biztos: akik ezt fontos motívum jelölték, túlnyomó többségben jó eredményeket értek el a pedagógiai előfeltételek vizsgálatának területén. Ismét bebizonyosodott, hogy nem igaz az a tény, amivel egyes elfogult szlovák kollégák „riogatnak”, miszerint csak a gyenge képességűek jönnek ide tanulni, az ügyesebbek más, szlovák főiskolán is boldogulnak, tehát: nincs is szükség az anyanyelven folyó főiskolai képzés kiterjesztésére. Adataink egyértelműen azt bizonyítják, hogy mind intellektuális téren, mind a problémaérzékenység, szervező, konfliktusfeloldó készség stb. téren fejlettebb fiatalok igénylik az anyanyelven folyó oktatást.

A következőkben a beleérzőkészség (empátia) meglétének, illetve helyes megítélésének összefüggéseit elemezzük, mégpedig a pedagógiai helyzetek megoldásának konkrét eredményei, valamint az osztályfőnök véleményének figyelembevételével. Nézzük meg, vajon az osztályfőnökök mennyire ismerik diákjaik indítékait, és a pedagóguspálya szempontjából oly fontos beleérzőkészségüket. A következő táblázatok azokat az eredményeket tükrözi, amelyeket a pedagógiai szituációk megoldási fokának az osztályfőnököknek a jelentkezők empátiakészségének minősítésével összhangban kaptunk.

Az eredmények azt mutatják, hogy az osztályfőnökök többnyire helyesen mérik fel diákjaik pályaalakmasságának meglétét, illetve annak fokát, de több, mint 10%-os eltérés is mutatkozik (főképp a lányok esetében, akiknek az osztályfőnökök maximálisan pozitív értékelést adtak). Ugy tűnik, a fiúk értékelésekor kevésbé nagylelkűek a pedagógu-

a pedagógiai helyze- tek megoldásának foka	Mennyire érzékeny mások problémái iránt a jelölt az osztályfőnök szerint					
	nagyon		eléggé		kicsit	
	fiú	lány	fiú	lány	fiú	lány
gyenge	13,12	10,29	9,37	7,35	3,12	9,94
közepes	15,62	17,64	18,75	20,58	12,50	2,94
nagyon jó	12,50	17,64	18,75	19,11	6,25	1,47
	31,25	45,58	46,87	47,05	21,87	7,35
	41,0%		47,0%		12,0%	

5. táblázat

sok (vagy eleve arra gondolnak, hogy a felvételik során a pedagóguspálya túlnőiesedése miatt a fiúknak úgyis bizonyos előnyük van a tanári pályára jutásban?!), tehát a fiúk teljesítménye jobb szinkront mutat az osztályfőnöki véleménnyel. A szakok szerinti lebontásban is hasonlóak az eredmények, de úgy tűnik, az alsó tagozatra jelentkezők esetében túlbecsülték a jelentkezők ilyen irányú készségeit (alighanem arra gondoltak: ha már a tanulmányi eredmények terén nem áll az illető diák az élen, legalább a rátermettség, a pedagógiai készség terén tűnjön jobbnak?!).

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a pedagógiai főiskolán lényegesen több lehetőség van az intellektus, mint a pedagóguspályán oly fontos pszichikai-pedagógiai készségek, hajlamok kialakítására, fejlesztésére, jóllehet a pedagógus személyiségének nélkülözhetetlen összetevői, s tudatos fejlesztésük tanulmányok szerves része. Mindenképpen az lenne az ideális, ha a pedagógusnak jelentkezők minél több előfeltétel birtokában lennének.

Jelen írásunkban csupán néhány, részleges eredményről szoltunk, a vizsgálatnak különben nincs vége. Mint említettük, folyamatosan figyelemmel kísérjük a hallgatók pedagógiai készségeinek fejlődését. A további konzekvenciákat a hallgatók pedagógiai elméleti ismereteinek és a gyakorlati alkalmazás további vizsgálata alapján vonhatóak le.